

پیامدهای فرهنگی و معنوی کرونا

محمدکاظم کریمی*

مقدمه

بیماری کرونا که در اصطلاح علمی «ویروس کووید ۱۹» شناخته شده است، به دلیل آن که بخش عظیمی از ظرفیت انسانی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشور و جامعه جهانی را درگیر کرده است، یکی از پدیده‌های مهم و اثرگذار در مقیاس ملی و جهانی طی قرن‌های اخیر قلمداد می‌شود. از این رو واجد کارکردها، پیامدها، آثار و نتایج مثبت و منفی متعددی است که بررسی آن‌ها، به شناخت بهتر ابعاد آن و نیز شرایط مقابله و کنترل آن کمک شایانی می‌کند. اگر چه این بیماری موجب آسیب‌های مادی و معنوی فراوانی شده است، اما آثاری نیز داشته است که این نوشتار تنها به آثار فرهنگی و معنوی آن می‌پردازد.

الف) پیامدهای فرهنگی

کرونا، بحرانی فراگیر است که بر خلاف بحران‌هایی مانند سیل، زلزله و حتی جنگ، همه نهادها از خانواده تا جامعه و کشور را درگیر خود کرده است. هر چند شیوع این ویروس تبعات منفی فراوانی داشته است که برای مقابله با آن‌ها باید برنامه‌ریزی گسترده‌ای از سوی حکومت صورت پذیرد و مردم نیز اصول و پروتکل‌های بهداشتی را رعایت کنند، اما نباید از جنبه‌های مثبت آن چشم‌پوشی نمود.

۱. افزایش اعتماد عمومی

یکی از ویژگی‌های بیماری کرونا، استثنای پذیرداری آن در ابتلا و سرایت همه اقشار

* پژوهشگر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

جامعه است؛ به‌گونه‌ای که در میان مبتلایان از رئیس مجلس، وزرا و معاونان رئیس‌جمهور، نمایندگان مجلس، روحانیون، هنرمندان، صاحبان مشاغل تا دیگر اقشار جامعه دیده می‌شود. این نکته از زمینه‌هایی است که به طور طبیعی تحمل‌پذیری بیماری را میان اعضای جامعه افزایش می‌دهد.

رعایت عدالت و مساوات در رسیدگی و درمان بیماران، بُعد دیگری از مواجهه با این بیماری در کشور است که ظرفیت سرمایه انسانی نظام اسلامی را ارتقا بخشیده است. درمان رایگان بیماران حتی اتباع خارجی^۱ باعث می‌شود اقشار کم‌بضاعت دغدغه کمتری داشته باشند و از اضطراب و نگرانی آن‌ها در این زمینه کاسته شود که به طور طبیعی موجب جلب اعتماد عمومی نیز می‌شود. طبق اعلام مسئولان، سیاست جمهوری اسلامی ایران پیشگیری از اعمال هر گونه تبعیض در ارائه خدمات و مراقبت‌های بهداشتی است و ارائه خدمات و درمان رایگان بر اساس مصوبه ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا صورت می‌گیرد.^۲

درخشش بخش بهداشت و درمان در انجام وظایف خویش و به‌ویژه حمایت از اقشار آسیب‌پذیر، از ثمراتی بود که در نتیجه مواجهه با این بیماری برای نظام اسلامی به دست آمد و سبب جلب اعتماد عمومی جامعه شد. حرکت منسجم و همراهی همه دستگاه‌های نظام و نهادهای عمومی کشور نیز موجی از امید را در دل ایرانیان به وجود آورد که می‌توان در شرایط بحرانی به عمل و رفتار مسئولان نظام اعتماد کرد و به آنان دل بست. بدیهی است در چنین شرایطی، ناهماهنگی در برنامه‌ریزی‌ها و منسجم نبودن دستگاه‌ها و نیز تناقض در رفتار و عمل مسئولان، به اعتماد عمومی خدشه وارد می‌کند که بحمدالله نظام اسلامی از این نظر تا حدود زیادی موفق بوده است.

۲. برانگیختن حس کار داوطلبانه و امور خیریه

یکی از پیامدهای مثبت بیماری کرونا، برانگیختن حس کار داوطلبانه و امور خیریه از

۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی؛ «اتباع خارجی مبتلا به کرونا رایگان درمان می‌شوند»؛ ۱۳۹۹/۰۲/۲۷. <https://www.irna.ir/news/83789419>
 ۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی؛ «کرونا در قم: درمان بیماران کرونایی رایگان است»؛ ۱۳۹۹/۰۱/۱۹. <https://www.irna.ir/news/83742392>

طریق شکل‌گیری گروه‌های خدمت و تشکل‌های مردم‌نهاد در کشور بوده است. روزانه صدها خبر درباره اختصاص منابع مالی و تجهیزات پزشکی به بیمارستان‌ها و تحقیقات پزشکی، کمک به کادر پزشکی و تهیه و توزیع تجهیزات پزشکی منتشر می‌شود. رزمایش «همدلی مؤمنانه»، یکی از این اقدامات است که به جمع‌آوری کمک‌های مردمی برای حمایت از آسیب‌دیدگان ناشی از بیماری کرونا شکل گرفته است. مراجع عظام، نهادهای عمومی و مذهبی همچون نیروهای مسلح و آستان قدس رضوی در این زمینه پیش‌قدم شدند و نسبت به توزیع بسته‌های معیشتی میان نیازمندان اقدام نمودند.^۱

طلاب جوان نیز در کنار سایر نیروهای جهادی خدمت‌رسانی قابل توجهی به بیماران کرونایی داشتند که از جمله می‌توان به حضور آن‌ها در بیمارستان‌ها برای پرستاری از بیماران، کمک به تغسیل و تدفین متوفیان و توزیع بسته‌های غذایی میان نیازمندان اشاره کرد. این خدمات که با همت هزاران نفر از طلاب جهادی در سه بخش حمایت معیشتی، خدمات بهداشتی و بخش فرهنگی ساماندهی شد.

۳. پرستاری و مراقبت از بیماران

بیماری کرونا جلوه دیگری از ظرفیت فرهنگ ایرانی - اسلامی را در قالب همیاری، از خود گذشتگی و ایثارگری توسط پرستاران و کادر پزشکی کشور به نمایش گذاشت. جامعه بهداشت و درمان در سخت‌ترین شرایط که جامعه ایرانی به تکیه‌گاه و غمخوار نیاز داشت، با فداکاری به پرستاری و مراقبت از بیماران پرداختند و از این نظر سرمایه بزرگی برای خود نزد ایرانیان کسب کردند.

مبتلا شدن بخش فراوانی از کادر درمانی طی این مدت، دلیل حضور مسئولانه و ایثارگرانه آنان بر بالین بیماران است که توسط این قشر با همه مخاطراتش پذیرفته شد. طبق اعلام رئیس سازمان نظام پزشکی کشور، بیش از ۱۰ هزار نیروی درمانی در این مدت به کرونا مبتلا، و ۱۴۰ پزشک نیز بر اثر این بیماری جان باختند.^۲ این آمار

۱. پایگاه خبری رسمی بلاغ؛ «اهدای ۲ هزار بسته معیشتی از سوی آیت‌الله نوری همدانی به نیازمندان»؛ <https://www.balagh.ir/content/12976> .۱۳۹۹/۰۱/۲۳

۲. پایگاه خبری تحلیلی فرارو؛ «فوت ۱۴۰ پزشک در بحران کرونا»؛ <https://fararu.com/fa/news/447062> .۱۳۹۹/۰۴/۲۵

نشان‌دهنده نگاه مسئولانه و دلسوزانه این قشر به درمان و مراقبت از بیماران است. بیماری باعث شد حوزه بهداشت و درمان، پناهگاه جامعه ایرانی شود. اهمیت این موضوع زمانی آشکارتر می‌گردد که مشخص شود اقلام و تجهیزات پزشکی به‌ویژه در ابتدای شروع بیماری، به شدت محدود بود و بخش‌های زیادی از مراکز بهداشتی و درمانی از نبود این اقلام رنج می‌بردند؛ به طوری که نامه گلایه‌آمیز وزیر بهداشت به رئیس‌جمهور در همان زمان، حکایت از این واقعیت داشت.^۱ کرونا نشان داد ایشار و از خود گذشتگی تنها برای نوشتن در کتاب‌ها و تأمین محتوای سخنرانی‌ها نیست. پرستاران و طلاب با مقدم داشتن سلامت دیگران بر سلامت خود، توانستند خود را مصداقی از آیات الهی نشان دهند:

وَالَّذِينَ تَبَوَّأُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ؛^۲ و کسانی که پیش از آمدن مهاجران در دیار خود بوده‌اند و ایمان آورده‌اند، آن‌هایی را که به سویشان مهاجرت کرده‌اند، دوست می‌دارند و از آنچه مهاجران را داده می‌شود، در دل احساس حسد نمی‌کنند و دیگران را بر خویش ترجیح می‌دهند، هر چند خود نیازمند باشند و آنان که از بخل خویش در امان مانده باشند، رستگارانند.

۴. نزدیک شدن اعضای خانواده به یکدیگر

امروزه به دلیل اشتغال والدین و گسترش فضای مجازی و دیگر امکانات و ابزارهای الکترونیکی، فرصت گرد هم آمدن اعضای خانواده‌ها و کنش و واکنش نزدیک آن‌ها با همدیگر به شدت محدود شده و میزان دور هم‌نشینی آن‌ها به شکل قابل توجهی کاهش یافته است. شرایط خانه‌نشینی باعث می‌شود صدها هزار و بلکه میلیون‌ها خانوار با یکدیگر ارتباط نزدیک داشته باشند و روابط و پیوندهای عاطفی خود را محکم سازند. اگر چه گاه خبرهایی از خشونت خانوادگی ناشی از خانه‌نشینی نیز

۱. همشهری آنلاین؛ «نامه گلایه‌آمیز وزیر بهداشت به رئیس‌جمهور»؛ ۱۳۹۸/۱۲/۱۰.

<https://www.hamshahrionline.ir/news/487967>

۲. حشر: ۹.

منتشر می‌شود، ولی تعداد آن در مقیاس آثار و اهمیت حضور جمع خانواده کنار یکدیگر، ناچیز و قابل اغماض است.

۵. کاهش مرگ و میر ناشی از تصادفات

در آموزه‌های دینی، سیر و سیاحت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ روشن است که مسافرت و استفاده از مواهب طبیعی و محیط زیست برای تازه‌سازی روحیه و کسب تجربه بسیار مفید است؛ این در حالی است که سالانه در کشور ما افراد زیادی به دلیل بی‌احتیاطی جان خود را در مسافرت‌ها از دست می‌دهند. سفرهایی که باید به انسان جان تازه ببخشد، جان مسافران را می‌گیرد. روشن است که رعایت احتیاط در همه امور به ویژه در امور مربوط به سلامتی ضرورتی انکارناپذیر است. بنابراین از مسافرت‌هایی که ممکن است منجر به ابتلا به کرونا به بیماری خطرناکی است باید اجتناب نمود. در سال جاری خانه‌نشینی به دلیل شیوع بیماری کرونا، موجب شد آمار تصادفات در سفرهای برون‌شهری به میزان قابل توجهی کاهش یابد؛ زیرا میان خانه‌نشینی و کاهش مرگ و میر ناشی از تصادفات و بیماری‌های واگیر، رابطه معناداری وجود دارد. به هر میزان که از حجم سفرها و ارتباط رو در روی افراد کاسته شود، از میزان تصادفات و انتقال بیماری‌های واگیر نیز کم، و جامعه از آرامش بیشتری بهره‌مند می‌شود. طبق اعلام سازمان پزشکی قانونی، تصادفات نوروز امسال در بازه زمانی ۲۵ اسفند ۹۸ تا ۱۵ فروردین ۹۹، ۵۳۴ نفر بوده است که در مقایسه با آمار سال ۹۸ حدود ۴۱/۶ درصد کاهش داشته است.^۱

افزون بر این یکی از عوامل مرگ و میر به‌ویژه در شهرهای بزرگ، کیفیت نامطلوب هوا و تخریب محیط زیست است که عامل انسانی بیش از همه در این امر دخالت دارد. از این رو هر چه از میزان ارتباط انسان‌ها با محیط زیست کاسته شود، دامنه تخریب و آسیب آن نیز کاهش می‌یابد. وادار ساختن افراد به سکونت در خانه‌ها و محدود شدن رفت و آمدها به‌ویژه در شهرهای بزرگ به خاطر مصونیت از آسیب‌های ناشی از کرونا، نقش قابل توجهی در کاستن حجم آلودگی‌های زیست‌محیطی و بهبود سلامتی انسان‌ها طی این مدت داشته است.

۱. همشهری آنلاین؛ «کاهش ۴۰/۶ درصدی تلفات جاده‌ای در نوروز ۹۹»؛ ۱۳۹۹/۰۲/۰۱.

ب) پیامدهای معنوی

۱. تقویت گرایش به معنویت

مرکز ثقل پیامدهای این پدیده در عصر کنونی، افزایش گرایش به معنویت و توجه به تقویت باورهای دینی میان اقشار گوناگون جامعه در سراسر جهان است. بی‌تردید و به باور همه موحدان، هیچ امری در عالم وجود بدون اذن و اراده الهی امکان تحقق بیرونی ندارد. گردش زمین و دیگر کرات آسمان، با اذن و اراده خداوند است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ»^۱ از نشانه‌های قدرت اوست که آسمان و زمین به فرمان او بر پای ایستاده‌اند». هیچ برگی از درخت، بدون اراده الهی بر زمین نمی‌افتد: «وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا»^۲ هیچ قطره آبی بدون تعلق اراده الهی بر زمین جاری نمی‌شود: «وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَائِرُونَ»^۳ و از آسمان، آبی به اندازه [معین] فرود آوردیم و آن را در زمین جای دادیم و ما برای از بین بردن آن مسلماً تواناییم». قرآن کریم حتی پرتاب تیر یا سنگ و خاک به سوی دشمن در جنگ از سوی سربازان را به اراده خداوند می‌داند: «وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى»^۴ هنگامی که پرتاب کردی، تو نبودی که پرتاب کردی؛ بلکه خداوند پرتاب کرد». خداوند حتی عمل سحر شیاطین برای آسیب رساندن به دیگران را در ذیل اراده خویش اثرگذار می‌داند: «فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ»^۵ آن‌ها [شیاطین] از آن دو [فرشته] چیزهایی می‌آموختند که به وسیله آن میان مرد و همسرش جدایی بیفکنند؛ هر چند بدون فرمان خدا نمی‌توانستند به وسیله آن به احدی زیان برسانند».

۱. روم: ۲۵.

۲. انعام: ۵۹.

۳. مؤمنون: ۱۸.

۴. انفال: ۱۷.

۵. بقره: ۱۰۲.

آیت‌الله جوادی آملی در این باره می‌فرماید:

رخداد تلخ و مهمان ناخوانده کرونا و ویروس که جامعه بشری را گرفتار کرده است، با رحمت مطلقه الهی هماهنگ است. گاهی خداوند افراد خوابیده و غافل را به وسیله این امور بیدار و انسان‌های بی‌تفاوت را هوشیار می‌کند. در نظام خلقت چیزی شر نیست و اگر اندک آسیبی به جامعه برساند، شر آن بسیار کم و خیرش بسیار زیاد است.^۱

با وجود چنین چشم‌اندازی از وقایع عالم وجود، تصور این‌که این بیماری بدون خواست و اراده الهی گسترش یافته باشد؛ خیالی باطل است. اگر چه در پدید آمدن این حادثه، عامل انسانی بی‌نقش نبوده است؛ اما آنچه اتفاق افتاده است، در ذیل حاکمیت خداوند و در دایره فعل و اختیار او صورت پذیرفته است.

۲. احساس نیاز و توجه به خداوند

هر چند بیماری کرونا آسیب‌های جدی و خسارت‌های فراوانی به همراه داشت، اما توانست دل‌ها را متوجه خدا سازد. انسان‌ها دریافتند با وجود همه سرمایه‌ها و تجهیزات مالی، فنی و علمی به عنوان دستاورد عصر مدرن، همچنان دست‌شان به جایی بند نیست و در تنگنای شدائد و مشکلات زمانه، تنهای تنه‌ایند و نیازمند تکیه‌گاهی هستند تا بدان پناه آورند. هر فرد انسانی از راه دل به وجود خداوند قادر، حی و مهربان گرایش دارد و اگر در اثر عواملی از وجود آن غافل شود، در هنگامه بروز سختی‌ها و مشکلات که دست خود را از همه جا کوتاه می‌بیند، خواه ناخواه متوجه او می‌گردد. شخصی خدمت امام صادق علیه السلام آمد و عرض کرد: «ای فرزند رسول‌خدا! مرا راهنمایی کن به این‌که خدا کیست؟ مجادله‌کنندگان بر من چیره شده و سرگردانم نموده‌اند. امام - که ظاهراً به سابقه فرد آشنا بودند - فرمود: «بنده خدا! آیا تا به حال سوار کشتی شده‌ای؟». گفت: «آری». امام علیه السلام فرمود: «آیا شده که کشتی بشکند و کشتی دیگری برای نجات تو نباشد و امکان نجات با شنا را هم نداشته باشی؟». گفت: «آری». امام علیه السلام فرمود: «در چنین حالتی به چیزی که بتواند از آن

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی تابناک؛ «آیت‌الله جوادی آملی: کرونا و ویروس با رحمت مطلقه الهی هماهنگ

گرفتاری تو را نجات دهد، دلبسته بودی؟». گفت: «آری». امام علیه السلام فرمود: «آن چیز، همان خداست که قادر بر نجات است؛ آن‌جا که فریادرسی نیست، او فریادرس است»^۱.

زندگی انسان‌ها سرشار از حوادث تلخ و شیرین گوناگون است و خواسته یا ناخواسته گریبان‌گیر هر فرد انسانی می‌گردد. حوادث تلخ به رغم سختی‌ها و مشکلاتی که بر زندگی انسان‌ها بار می‌کنند، انسان‌ها را متنبه می‌سازند، آن‌ها را به ضعف‌های خود واقف، و تاب‌آوری آنان در برابر سختی‌ها را افزون می‌کنند. در برابر نعمت‌ها، خوشی‌ها، شادکامی‌ها به رغم آسایشی که ایجاد می‌کنند، به تدریج انسان‌ها را به فراموشی سوق می‌دهند.

ما بدین در نه بی حشمت و جاه آمده‌ایم از بد حادثه اینجا به پناه آمده‌ایم^۲ انسان باید همچنان‌که از نعمت‌ها و خوشی‌های زندگی بهره‌مند می‌شود، هنگام روبه‌رو شدن با مصائب و مشکلات از یاد خدا غفلت نرزد، چاره مشکل خود را از آن ذات بی‌همتا طلب کند و جزء کسانی نباشد که تنها هنگام خوشی و سرمستی به خدا روی می‌آورند؛ ولی هنگام تنگدستی و سختی عنان از کف می‌دهند و از پروردگارش روی بر می‌گردانند، آن‌سان که مورد نکوهش خدای متعال قرار گیرند:

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَ نَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ وَ أَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ^۳ اما انسان هر گاه پروردگارش او را بیازماید و گرامی‌اش دارد و نعمتش دهد، می‌گوید پروردگارم مرا گرامی داشته است؛ ولی هر گاه او را بیازماید و روزی او را تنگ سازد، می‌گوید پروردگارم مرا خوار کرده است.

به هنگام تمکن و وفور نعمت باید به جلب رحمت پروردگار اندیشید و با کمک به هموعان، به ذخیره‌سازی عمل نیک مبادرت ورزید تا در هنگام بلا و سختی، آثار آن در زندگی به اذن خداوند آشکار شود؛ زیرا خداوند گیرنده کارهای نیک است و

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار؛ ج ۳، ص ۴۱.

۲. شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی؛ دیوان حافظ با شرح غزلیات؛ ص ۳۶۶.

۳. فجر: ۱۵ و ۱۶.

آنگونه که بخواهد به آن‌ها پاداش می‌دهد: «أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ السَّوَابُ الرَّحِيمُ»^۱ آیا ندانسته‌اند که تنها خداست که از بندگانش توبه را می‌پذیرد و صدقات را می‌گیرد و خداست که خود توبه‌پذیر مهربان است؟». طنطاوی می‌گوید: «تعبیر به أخذ، برای ترغیب به بذل صدقات و دادن آن‌ها به فقر است».^۲ مولای متقیان، امام علی علیه السلام نیز فرموده است: «إِرْحَمْ تُرْحَمَ»^۳ رحم کن تا به تو رحم شود». در شرایط چیره شدن بیماری که درآمد قشرهایی از جامعه تحت تأثیر آن کاهش یافته است، باید به همدیگر رحم کنیم تا مشمول لطف الهی قرار گیریم؛ زیرا با وجود این همه آثار و نشانه، چشم‌پوشی از شکوه و عظمت خداوند و فراموشی یادش، چیزی جز قدرناشناسی از سوی بندگان نیست.

بدیهی است دست نیاز دراز کردن به سوی خداوند، به مسلمین اختصاص ندارد و همه ملل در این شرایط خود را نیازمند درگاه الهی می‌یابند؛ آنگونه‌که در دنیای غرب، پاپ فرانسیس از همه مسیحیان برای دعای همگانی دعوت کرده است. ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا نیز یک روز را روز ملی دعا و نیایش برای نجات از این بلیه اعلام کرد. نخست‌وزیر ایتالیا از مردم خواسته است با دعا و توسل از حق تعالی نجات کشورشان را از این بلیه مسئلت کنند. حتی شهرداری شهر «کارپی» در ایتالیا، به دنبال شیوع گسترده ویروس کرونا در این کشور برنامه دعا برای نجات از این بیماری اجرا کرد و در این برنامه قرآن تلاوت شد؛ زیرا همه به این باور رسیده‌اند که امور عالم با اراده الهی جریان می‌یابد و غفلت از توسل و ذکر می‌تواند نتایج شومی برایشان داشته باشد.^۴

۳. زمان‌شناسی در انجام مراسم‌های مذهبی

مبلغان و مروجان دینی موظفند این واقعیت را برای مخاطبان و متدینان تبیین کنند که

۱. توبه: ۱۰۴.

۲. محمد سید طنطاوی؛ التفسیر الوسیط؛ ج ۶، ص ۳۹۸.

۳. محمد بن علی صدوق؛ الأمالی؛ ص ۲۷۸.

۴. خبرگزاری بین‌المللی قرآن؛ «دعای ادیان برای رهایی از کرونا در ایتالیا»، ۱۳۹۹/۰۲/۰۱.

پایه دین، توحید است و در پرتو آن، ولایت اهل بیت علیهم‌السلام معنا و مفهوم پیدا می‌کند. توسل و تمسک به اهل بیت علیهم‌السلام در هر حال و هر زمان و مکان قابل انجام است. مهم آن است که دل متوجه امام معصوم علیه‌السلام شود، اما مناسک، شعائر و رفتارهای دینی، قالب‌ها و اشکالی هستند که پایه‌ها و ارکان دین به وسیله آن‌ها محافظت می‌شود. از این رو نگاه به مناسک، رفتارها و شعائر دینی نباید جای اصل دین را بگیرد؛ به گونه‌ای که اگر به هر دلیلی از جمله در زمان شیوع ویروس کرونا برخی مراسم و مناسک دینی تعطیل شود، نباید این تصور ایجاد شود که به اصل دین خدشه وارد شده است.

متوکل عباسی شدیدترین مقررات و ممنوعیت‌ها را برای زیارت امام حسین علیه‌السلام وضع کرده بود و سخت‌ترین مجازات‌ها را برای زائران اباعبدالله علیه‌السلام قرار داده بود، اما نتوانستند محبت امام علیه‌السلام را از دل مردم بستانند. این دوران نیز سپری خواهد شد، اما نباید محبت اهل بیت علیهم‌السلام باعث سوءاستفاده منکران فضائل و کرامات اهل بیت علیهم‌السلام گردد و سلامتی مردم، تحت الشعاع شعائر و مناسک ظاهری دین قرار گیرد. به یقین امام علیه‌السلام به اذن خداوند قادر بر شفای بیماران است، اما این امر با دو شرط محقق می‌گردد: نخست این‌که شرایط آن فراهم باشد و دوم اذن الهی تعلق گیرد. در نهایت آن‌که شفا می‌دهد، نفس وجود امام علیه‌السلام است. ارتباط با امام علیه‌السلام، عملی نفسانی است و در هر نقطه‌ای از عالم، امکان وقوعی دارد. مهم این است که بتوانیم دل‌های مردمان را متوجه امام علیه‌السلام سازیم و از کانال و مسیر امام علیه‌السلام، دریچه‌ای از خداشناسی و توحید به روی آنان باز کنیم. امام رضا علیه‌السلام فرمود: «فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَا تَبْعُونَا؛ اگر مردمان زیبایی‌های سخن ما را بدانند، بی‌گمان از ما پیروی می‌کنند». بهترین راه تسخیر قلوب مردم و کشاندن آنان به سوی اهل بیت علیهم‌السلام، تبلیغ و گسترش سخنان گهربار و سیره ارزشمند آنان است.

فهرست منابع

کتاب

۱. امام زین العابدین علیه السلام، علی بن الحسین؛ صحیفه سجادیه؛ چاپ اول، قم: دفتر نشر الهادی، ۱۳۷۶ ش.
۲. حافظ شیرازی، شمس الدین محمد؛ دیوان حافظ با شرح غزلیات؛ چاپ هشتم، تهران: انتشارات گنجینه، ۱۳۸۸ ش.
۳. سبزواری، ملاهادی؛ شرح منظومه؛ شرح و تحقیق حسن حسن زاده آملی؛ چاپ اول، تهران: نشر ناب، ۱۳۶۹ ش.
۴. صدوق، محمد بن علی؛ الامالی؛ ترجمه محمدباقر کمره‌ای؛ تهران: نشر کتابچی، ۱۳۷۶ ش.
۵. _____؛ عیون اخبار الرضا علیه السلام؛ تصحیح مهدی لاجوردی؛ چاپ اول، تهران: نشر جهان، ۱۳۷۸ ق.
۶. طنطاوی، محمد سید؛ التفسیر الوسیط؛ چاپ اول، قاهره: دار النهضة، ۱۹۹۷ م.
۷. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.

سایت‌ها و پایگاه‌ها

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی تابناک؛ «آیت‌الله جوادی آملی: کرونا ویروس با رحمت مطلقه الهی هماهنگ است»؛ ۱۳۹۹/۰۱/۰۲، کد خبر: ۹۲۷۶۸۵.
۲. پایگاه خبری تحلیلی فرارو؛ «فوت ۱۴۰ پزشک در بحران کرونا»؛ ۱۳۹۹/۰۴/۲۵، کد خبر: ۴۴۷۰۶۲.
۳. پایگاه خبری رسمی بلاغ؛ «اهدای ۲ هزار بسته معیشتی از سوی آیت‌الله نوری همدانی به نیازمندان»؛ ۱۳۹۹/۰۱/۲۳، کد مطلب: ۱۲۹۷۶.
۴. خبرگزاری بین‌المللی قرآن؛ «دعای ادیان برای رهایی از کرونا در ایتالیا»؛ ۱۳۹۹/۰۲/۰۱، کد خبر: ۳۸۹۲۹۷۶.
۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی؛ «اتباع خارجی مبتلا به کرونا رایگان درمان می‌شوند»؛ ۱۳۹۹/۰۲/۲۷، کد خبر: ۸۳۷۸۹۴۱۹.

۶. _____؛ «کرونا در قم: درمان بیماران کرونایی رایگان است»؛

کد خبر: ۸۳۷۴۲۳۹۲، ۱۳۹۹/۰۱/۱۹

۷. همشهری آنلاین؛ «نامه گلایه آمیز وزیر بهداشت به رئیس جمهور»؛ ۱۳۹۸/۱۲/۱۰، کد خبر:

۴۸۷۹۶۷

۸. _____؛ «کاهش ۴۰/۶ درصدی تلفات جاده‌ای در نوروز ۹۹»؛ ۱۳۹۹/۰۲/۰۱، کد

خبر: ۵۰۳۰۱۸